

Araştırma Makalesi/Research Article
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2020; 2(2): 18-43
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2020; 2(2): 18-43

**SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK: FRA GRGA MARTİC'İN BESTELENEN
MANZUME-İ TEŞVİKİYESİ VE OSMANLILIK SİYASETİ**

Dinçer ATAY*

ÖZ: On dokuzuncu yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet kurduğu topraklardaki iktidarını hızla yitirmeye başladığı tarihsel bir süreçtir. Karlofça Antlaşması ile başlayan siyasi boyutlu daralmalar ve toprak kayıpları, Osmanlı Devleti'nin daha önce icra etmediği uygulamaların benimsenmesini âdetâ dayatır. Zorunlu ve gönüllü askerlik uygulaması da bunlardan biridir. Bu uygulamanın gerçekleştiği yerlerden biri ise Saray Bosna'dır. 1863 yılında Saray Bosna'daki huzursuzlukları ortadan kaldırmak ve bazı denetimler için bölgeye gönderilen Ahmet Cevdet Paşa, payitahttan gelen emirle burada gönüllü askerliği uygulamaya geçirir. Boşnak gençlerin padişahın ordusuna katılmaları için bölge halkının teveccühüne mazhar olan Ahmet Cevdet Paşa, bölgede Latin olarak bilinen gayrimüslimlerin ruhani lideri ve meclis-i kebir-i eyalet azasından Fra Grga Martic'ten de destek görür. Söz konusu desteğin mahiyeti, edebî ve manevidir. Padişaha olan bağlılık ekseninde Boşnakça bir şiir kaleme alan Martic, böylece Osmanlılık fikrinin sahadaki pratiğine de katkı sağlar. Şiiri Türkçeye çeviren ve marş olarak Yüzbaşı Fuat Ağa'ya besteleyen Ahmet Cevdet Paşa, bu şiir metnine *Tezâkir* adlı eserinin üçüncü cildinde yer verir. Söz konusu şiir, Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek'teki iktidarını görece pekiştirir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: dinceratay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8796-371X

Geliş Tarihi (Received): 19.06.2020

Kabul Tarihi (Accepted): 09.11.2020

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA ROMANTİK BİR DESTEK

Bu çalışmada Boşnak yazınının tanınmış bir siması olan Fra Grga Martić'in mezkûr şiiri, devir–eser bağlamında değerlendirilecektir. Ayrıca şiirin bestelenmiş olması bakımından hem askerî hem de siyasi bağlamdaki karşılıkları açıklığa kavuşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Saray Bosna, gönüllü askerlik, Ahmet Cevdet Paşa, Fra Grga Martić, manzume.

A ROMANTIC SUPPORT TO THE CALL FOR "VOLUNTARY MILITARY SERVICE" IN SARAJEVO: FRA GRGO MARTIĆ'S MELODISED POEM AND OTTOMANISM

ABSTRACT: The nineteenth century was a period in which the Ottoman Empire began to lose its power in the lands it ruled. The political shrinking and territorial losses that started with the Treaty of Karlowitz, imposed the Ottoman Empire to adopt practices that it did not before. Compulsory and voluntary military practice was one of them and Sarajevo was a place that the practice was implemented. Before the Second Constitutional Period, the military service was systematized and a compulsory duty was associated with citizenship, but non-Muslims had been exempted from military service for a certain price. Ahmet Cevdet Pasha, who was sent to Sarajevo in 1863 to end the unrest in the region, implemented voluntary military service here. Gaining the favour of the local community to the enrolment of the Bosnian youth to the Sultan's army, Cevdet Pasha was also supported by Fra Grgo Martić, who was the spiritual leader of the Latin people living in the region and a member of the provincial parliament. The nature of this support was both literary and spiritual. Writing a Bosnian poem with loyalty to the Sultan, Martić also contributed to the practice of the idea of Ottomanism in the field. Cevdet Pasha translated the poem into Turkish and composed as a march and included it in the third volume of his work entitled "Tezâkir".

19

The present study will analyse the poem by Fra Grga Martić, a well-known name of Bosnian literature, in the historical context. The study will also address the poem's military and multiple implications as a composed work.

Keywords: Ottoman Empire, Sarajevo, voluntary military service, Ahmet Cevdet Pasha, Fra Grgo Martić, poetry.

Giriş

Üç farklı kıtadaki siyasi hâkimiyetini yüzyıllar boyunca sürdüren Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşması¹ ile başlayan siyasi daralmaya karşı, devlet kademesinin bütün azaları ile birlikte âdeta bir varoluş mücadelesine girer. Bu bakımdan on dokuzuncu yüzyıl, Osmanlı Devleti için askerî, siyasi, idari ve sosyo-ekonomik anlamda son derece yoğun ve sorunlarla dolu bir dönemdir. Oryantalist bakışta Şark Meselesi'nin "Hasta Adam"ı biçiminde algılanan Osmanlı Devleti, söz konusu daralmaları ve kayıpları en aza indirmek için farklı politikaları izlemek durumunda kalır. Kendine has bir ordu düzeni olan Osmanlı Devleti'nin kara ordusunun temel gücünü uzun yıllar teşkil eden yeniçerilerin; sosyal, idari ve askerî boyutta zamanla gözden düşmeleri, kara ordusunda yeni güç kaynağı arayışlarını beraberinde getirir. On sekizinci yüzyılın son çeyreğinde kaybedilen savaşlar, yeniçeri unsurlarının varlıklarını sorgulanır hâle getirir (Beydilli, 2013: 459). Sefer esnasında dahi devam eden başıbozukluk ve boykot hadisesi, hem devlet erkinde hem de yeniçeri neferlerinde hoşnutsuzlukları görünür kılar. Nizam-ı Cedîd hareketiyle orduda yeni arayışlar, yeniçeri unsurunun gözden çıkarıldığını netleştirir. Devlet erkine zorbalıkla hâkimiyet kurmak isteyen yeniçeri unsurları, nihayet II. Mahmut döneminde ortadan kaldırılır. "Vaka-yı Hayriye" tabiri ile anılan yeniçeri yapısının sonlanması, padişahlık makamının kendi iktidarını mutlak bir biçimde yeniden elde etmesi, yeniliklerin önünün açılması gibi olumlu sonuçları doğurduğu gibi kara ordusunun teşkili konusunda yeni arayışlar gibi aşılması gereken farklı engelleri gündeme getirir.

¹ Karlofça Antlaşması, Osmanlı Devleti için çok boyutlu yankıları olan bir dönüm noktasıdır: "Karlofça Antlaşması'yla kaybedilen topraklardan çok, parçalanmanın resmen onanarak zihinlerdeki 'üstün/âli', 'güçlü' ve 'yenilmez' Osmanlı imajının zedelenmesi hatta yıkılması daha büyük yankılar uyandırmıştır." (Korkmaz, 2011: 20).

II. Mahmut'tan sonra tahta geçen Abdülmecid, dış politika ve isyanlarla meşgul olurken nizamiye ve redif birliklerinin teşkili, bu dönemde gerçekleşir (Ünal, 2016: 25). Buna karşılık 1861'de tahta geçen Abdülaziz, sanatkâr yönü de olan ve dış siyasette barışçıl politikaları takip eden bir padişah'tır. Bu dönemde askerî ıslahatların hız kazanması dikkatleri çeker. Batı'daki askerî gelişmeleri yakalayabilmek adına "Osmanlı tebaasından çeşitli milletlere mensup bazı asilzâde delikanlılarından oluşan 'Silahşörân-ı Hassa' bölüğünü meydana getirir" (Ünal, 2016: 24). Uğur Ünal tarafından Sultan Abdülaziz'in askerlik meselesine verdiği önemin net bir göstergesi şeklinde değerlendirilen bu durum, orduyu Batılı devletlerdeki gelişmeler seviyesine taşınma gayretinin varlığını imler. Bu dönemdeki asker kaynağı, genelde kur'a sistemi ve az da olsa gönüllülük esasıyla karşılanır. Buna göre Müslüman ahali askerlikle mükellef kılınır. Bu noktada belirginlik kazanan tebaa, reaya², ordu, aidiyet ve padişahlık makamı ilişkisi, kimlik aidiyetlerinin varlığını gündeme getirir. Tanzimat Fermanı ile gündeme gelen Osmanlı aidiyeti; padişaha bağlılık, barış ve huzur içinde yaşama hakkı, "Osmanlı memleketleri ahali" ifadesiyle toprak esasına bağlı bir erk tanınırlığına dönüşür. Bu eşlikte karşılıklı hoşnutluğu gündeme getiren hususiyetler, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde *ötekini* memnun etme referanslı sosyo-politik boyutlarda gelişim gösterirler. Böylece Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet kurduğu topraklarda yaşayan herkesin padişaha bağlılığı; "İttihad-ı Anasır, İttihad-ı Ecnas, İmtizac-ı Akvam" (Timur, 2010: 15) tasavvurları eşliğinde belirginlik kazanır. Bu eksende konum alan birçok devlet adamının başında Ahmet Cevdet Paşa gelir. Tanzimat Dönemi'nin ve Osmanlı – Türk modernleşmesinin önde gelen devlet adamlarından olan Ahmet Cevdet Paşa, Lofça'da doğmuştur. Öğrenmeyi ve dünyayı tanımayı

² "XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne haraç ödeyen gayri Müslim tebaa..." (Öz, 2007: 490). Reaya terimi hakkında kapsamlı bilgi için bk. Öz, 2007: 490-493.

âdeta bir hırs biçiminde (Tanpınar, 2009: 154) benliğinde var eden Ahmet Cevdet Paşa, Balkan coğrafyasını yakından tanır. Abdülaziz devrinde zuhur eden Karabağ isyanı ve Bosna eyaletindeki sorunların halli için bu gölgeye gönderilen Ahmet Cevdet Paşa, bölgedeki Müslüman ve gayrimüslim unsurlarla iyi ilişkiler kurar. Onun ilme ve edebî hayata olan ilgisi, sıradan bürokrat kimliğini aşan bir görünümü var eder. Birçok ilmî ve edebî esere yazdığı takrizler, Ahmet Cevdet Paşa'nın entelektüel kimliğini ortaya koyar. Bu bağlamda Bosna'daki görevi sırasında icra edilmesi gereken "gönüllü askerlik" uygulamasına Fra Grga Martić tarafından sunulan edebî katkıdan dolayı çok memnun görünür ve Boşnakça yazılan şiir metnini³ hem *Tezâkir*'inde Türkçeye çevirir hem de onu Muzika-yı Hümayun yüzbaşısı Fuat Ağa'ya besteletir.⁴ Bu durum, merkeze bildirilirken gayrimüslimden ileri gelen birinin Müslüman ağırlıklı Osmanlı ordusuna böyle bir katkıyı yapmasına çektiği dikkat (BOA, TŞR.BNM, 29/130),⁵ teşvik manzumesini Osmanlılık bağlamına taşır. Her ne kadar Martić'in şair unvanıyla payitahta gittiğinden haberdar olmasak da onun söz konusu manzumesini, "sanatta saray patronajının başka bir kanıtı olarak" (İnalçık, 2005: 14) algılamak mümkündür. Tabii bu ilişkinin politik tavırla örüldüğünü ve bu ilişkide sanatın kaygısallık bakımından son sırada olduğunu unutmamak gerekir.

Bu çalışmada Fra Grga Martić'in manzume-i teşvikiyesi; Hristiyanlığa mensubiyet, reayanın nezdinde algısallığı ve padişahın iradesine olan sadakati bağlamında değerlendirilecektir. Ayrıca Sultan Abdülaziz

³ Ahmet Cevdet Paşa, Martić'in şiirini Boşnakça yazdığını ifade eder (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 78-79). Buna karşılık Adnan Kadrić de şiirin Türkçe yazıldığını ve yanına Boşnakça mısraların eklendiğini söyler (Kadrić, 2020: 93).

⁴ "Bu manzumeyi muzika yüzbaşısı Fuad Ağa'ya verdim buna Boşnak havalalarına muvafık bir beste yapıp da sancağın resm-i teslimi günü muzika ile okutturulmasını recâ ettim" (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 78).

⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri BOA şeklinde verilmiştir. Zira Tarih disiplinindeki temayül böyledir.

dönemindeki gönüllü askerlik çağrısına ve uygulamasına dâhil olmanın sosyo-politik boyutları gündeme getirilecektir.

Sultan Abdülaziz Devri'ne Panoramik Bir Bakış ve Tebaadaki Gönüllü Askerlik Alımlamaları

Sultan Abdülaziz tahta çıktığında Balkanlardaki siyasi tablo oldukça hareketlidir. Ekonomik sorunların varlığına iç ayaklanmaların da dâhil olmasına karşılık, Abdülaziz'in barışçıl politik tavrı benimsemesi oldukça önemlidir. Öyle ki "Karadağ'daki isyan savaşa dönüşmek üzeredir ve Hersek eyaletinde de büyük bir karışıklık mevcuttur" (Küçük, 1988: 179). Payitahta uzak konumdaki tebaa ve reayanın padişaha bağlılıklarını güçlendirecek seyahatler gerçekleştiren Abdülaziz, buralarla irtibatları sıkı tutma gayretindedir. İç isyanları bahane eden Batılı devletlerin baskıcı ve müdahaleci tavrına Balkan coğrafyasında hâkimiyet kurmak isteyen Rusya'nın Panslavist tutumu da eklenir. Daha ziyade Balkanlardaki Slavları tesiri altına alan bu anlayış, (Aydın, 2004: 77) XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nin Balkan politikasında karşıt güç konumuna oturur. Sultan Abdülaziz dönemindeki en büyük açmaz, Tanzimat ve Islahat Fermanı ile azalması ön görülen gayrimüslim hoşnutsuzluğunun devam etmesi ve Müslüman tebaada da görünüm kazanan itirazların varlığıdır. Müslüman tebaadan Boşnakların da eklemlendiği bu bağlam hakkında Halil İncalcık şu değerlendirmeleri yapar:

"Gayrimüslimlere verilen mühim tavizler, genel olarak bunları halifeliğin yok olması şeklinde ve bir bütün olarak Batılılaşmanın aleyhinde bulunan Müslümanlar arasında endişelere sebep oldu. Fanatikler bu durumu dinden sapma olarak nitelediler" (2017: 54).

İncalcık'ın dikkat çektiği gelişmeler, İslamcılık siyasi fikrinin çıkış noktalarını teşkil etmekle birlikte Osmanlıcılık fikrine karşı gelişi de gündeme getirir. Ayrıcalıklı konumunu yitiren Müslüman tebaa, Tanzimat

Fermanı ile görünüm kazanan gelişmeleri pek de hoşnutlukla karşılamaz. Bu dönemdeki gelişmelerin hukuki boyuttaki varlığı “Osmanlı vatandaşlığı” (Kocabaş, 2001: 34) kavramını görünür kılacaktır.

İlk defa Avrupa’yı ziyaret eden Osmanlı padişahı olan Abdülaziz, artan baskıları diplomatik temaslarla azaltma çabasına girer (Küçük, 1988: 181). Birçok alanda yeni kurumları ve işleyişleri teşkil eden Sultan, taşrada devlet otoritesini pekiştirmek ve iyileştirmek adına eyaletlerde vilayet yönetim birimleri kurar (İnalçık, 2017: 54). Yine bu dönemde kurulan Mecelle Cemiyeti ve vilayet meclislerine halkın üye seçebilmesi gibi gelişmelerin varlığı, Meşrutiyet yönetimine giden yolun döşenen ilk taşlarını teşkil eder (Küçük, 1988: 182). Artan masraflar ve gösterişli yapıların inşası sebebiyle biriken borç, devleti iflasın eşiğine sürükler. Başlarda tutumlu bir ekonomik tavır sergileyen Abdülaziz, sonraki yıllarda son derece müsrifçe yapılan harcamaların baş mimarı olur. Hüseyin Avni Paşa’nın destekleri sayesinde çıkarılan fetva ile tahttan indirilen Sultan Abdülaziz, intihar ederek yaşamına son verir. Bu durumu bir cinayet şeklinde algılayanların mevcudiyetine ek olarak söz konusu tahttan indirme olayını bir darbe şeklinde kabul edenlerin varlığını da dâhil etmek gerekir.

Abdülaziz döneminde uygulanan gönüllü askerlik çağrısının teşviki bağlamında Sultan’a övgü için yazılan bir başka şiir metni de mevcuttur. Bu şiirin yazarı belli değildir ve bu şiir *Takvim-i Vekâyi*’de neşredilir. Söz konusu durumla ilgili olarak Uğur Ünal şu değerlendirmeleri yapar ve *Takvim-i Vekâyi*’nin 667. sayısında çıkan şiir metnini paylaşır:

“Sultan Abdülaziz döneminde askerlik mesleğinin cazip hale getirilmesinden, birçok bölgede isimlerine kur’a isabet etmeyen binlerce kişi, adına kur’a isabet etmişçesine askerlik mesleğine kendi rızalarıyla başlamışlardır. Bu tarz davranışlar padişahın takdirine şayan olmuştur. Yine muvazaflık görevini tamamlayan birçok asker, askerlik görevinden ayrılmamak için tezkerelerini almamışlardır. Hatta 1862’de bu durumu,

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK

padişahın gayret ve çabalarının bir sonucu olarak gören ve kim tarafından sunulduğu belli olmayan bir methiyede şu satırlara yer verilmiştir:

Bârekâllah ey cihânın şâh-ı asker-perveri

Eyledin tezyide himmet kuvvet-i bahr u berri

Rağbet-i şâhâne ki gördükçe böyle muttasıl

Herkes eyler ârzû silk-i celîl-i askeri

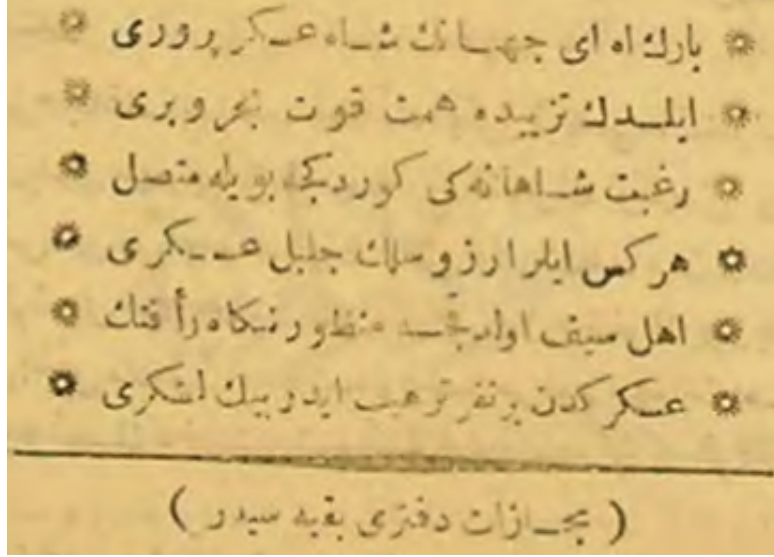
Ehl-i seyf oldukça manzûr-ı nigâh-ı devletin

Askerinden bir nefer terhîb ider bin leşkери

Lâ-edrî -1862 (2016: 32-339)."

Padişahı askerinin koruyucusu olarak gören şair, onu bu bağlamda över. Askerini koruyup kollayan bir padişaha sahip olmak, gençleri memnun eder ve askerlik mesleğinin daha da sevilmesini sağlar. Askerliği severek orduya dâhil olan neferler, düşman karşısında daha da cesaretli olacaklardır. Düşmanın karşısında korkusuzca duran askerinin güç aldığı nokta manevi değerlerin yanı sıra padişaha duyulan sevgi, saygı ve bağlılıktır. Abdülaziz'in kara ve deniz ordularının teşkili konusundaki teşebbüsleri ve icraatları, şiirdeki övgünün bir diğer sebebidir.

Ayrıca bu şiirin *Takvim-i Vekâyi'*nin 667. sayısındaki orijinal hâli, "Mecazât defteri bakiyesidir" ifadesi ile verilmiştir:

Resim 1: *Takvim-i Vekâyi'* nin mezkûr nüshasındaki şiir metni.

Bu metnin varlığından hareketle; Sultan Abdülaziz'in Osmanlı ordusunun yeniden teşkili için ortaya koyduğu gelişmelerin, tebaadaki padişah aidiyeti hissini güçlendirdiğini düşünebiliriz. Zira salt bu metnin varlığından ziyade, gönüllü askerlik uygulaması ile ilgili olarak devrin gazetelerinde de yoğun bir ilginin varlığından söz edilmektedir (Ünal, 2016: 33). Bu alımlama biçimi, bir bakıma *patrimonyalizmin* bir görünümü olduğu gibi İnalçık'ın kurduğu bağlamla *sultanizm* (İnalçık, 2017: 61)⁶ olgusunu da görünür kılar.

⁶ İnalçık, Max Weber'den hareketle Osmanlı Devleti'nin yönetim sistemine dair yaptığı çözümlemelerde patrimonyal ve sultanizm terimlerini şu bağlamda kullanır: "Weber, genel olarak patrimonyal devletin, idarî ve askerî örgütlenmeyi, 'efendinin şahsî iktidarını genişletmek için sırf ona ait bir araç' haline geldiğini söyler. Rasyonel otoritenin her biçiminden farklı olan patrimonyal otorite, 'nerede öncelikle keyif buyurma yetkisi temelinde işliyorsal sultanizm diye anılacaktır. Patrimonyal otorite, Orta Çağ'da Batı'da var olmuş 'tabaka (estate)-tipi egemenlikten (standish Herrschaft)'- de tümüyle farklıdır. Patrimonyalizm ve en uç örneği halindeki sultanizm, geleneksel egemenliğin bütünüyle efendinin kişisel bir aracı olan bir idarî ve askerî güç geliştirdiği zamanlarda ortaya çıkmaya meyleder" (İnalçık, 2017: 61).

Abdülaziz'in resim ve müzik sanatlarına karşı duyduğu ilgi, bizim çalışmamıza konu olan Martić'in manzumesini ve bu manzumenin bestelenişini daha ilgi çekici bir boyuta taşır. Onun iyi bir bestekâr olduğunu bilen Ahmet Cevdet Paşa, manzumenin bestelenerek alay töreninde tebaaya ve askere sergilenmesi konusunda ihtimam gösterir. Şiir metinleri de kaleme alan (Halaçoğlu ve Aydın, 1993: 444) ve *Tezâkir, Mârûzat* eserlerinde iyi bir gözlem gücüyle güçlü bir tahkiye üslubuna ortaya koyan (Tanpınar, 2009: 165) Ahmet Cevdet Paşa, bu şiiri Türkçeye çevirir (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 78).

Ahmet Cevdet Paşa'nın Saray Bosna'ya Gidişi ve Padişaha Yönelik Küçük Bir Ululama Sahnesi

9 Recep / 7 Kanun-ı evvel 1280 / 1864 tarihinde Saray-Bosna'ya giden Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir* adlı eserinin ikinci ve üçüncü cildinde Boşnaklara ve bölgeye dair birçok ayrıntıyı kendi muhakeme süzgecinden geçirerek aktarır. Bu veriler, farklı bir araştırma konusunu teşkil edecek kadar büyük bir yekûna sahiptir. Buna karşılık Ahmet Cevdet Paşa'nın aktardığı bir gözlemi paylaşmakta fayda var. Öyle ki söz konusu detay, Osmanlılık fikrinin sosyolojik bir görünümünü verecektir. Osmanlılık fikrinin siyasi bağlamı, bu noktada belirginlik kazanmasa da II. Mahmut döneminde net bir biçimde ortaya çıkan Osmanlılık algısının Sultan Abdülaziz döneminde (Akçura, 2015: 16, 25) pekiştiğini söyleyebiliriz. 1850'de Saray Bosna'da Fra Frano Jukiç tarafından çıkartılan *Bosanski Prijatelj* isimli süreli yayında Sultan Abdülmecid'in gerçekleştirdiği reformlardan sonra Jukiç'in; "Hristiyanlar, serbestçe nefes almaya ve Sultanın, din ayrımı yapmaksızın tüm kullarına verdiği lütuftan istifade etmeye başlamışlardır." (Seyhan, Temiztürk ve Dizdar, 2016: 145) ifadesi de Osmanlılık fikrinin sahadaki aidiyet temelli görünümünü somutlaştırır. Buna ek olarak 1912'de yine aynı bölgede çıkan *Misbah* mecmuasında neşredilen Cemaleddin imzalı

yazıda “Büyük Osmanlı Devleti” tabiri, (Geçer, 2012: 104) -devamında her ne kadar İslam dinine yapılan vurgular olsa da- Saray Bosna’daki Osmanlı aidiyetinin Avusturya-Macaristan işgalinden sonra da devam ettiğini gösteren önemli bir detaydır.

Ahmet Cevdet Paşa ve beraberindekilerin Saray Bosna’ya girişlerinde kendilerini küçük yaştaki mektep çocukları karşılar. Bu manzaradan etkilenen Paşa, Boşnakça bilmesi sebebiyle kendisini yabancı hissetmez. Hristiyan kız mektebinden Boşnak bir kızın şehir girişinde irat ettiği nutku, olduğu gibi şöyle çevirir ve mezkûr eserinde nakleder:

“Saray Bosna şehrine girilirken müslim ve gayr-ı müslim mektep çocukları takım takım hâric-i şehre çıkarılmış idi. Yeni açılmış hristiyan kız mektebi şakirdânından bir küçük hristiyan kız çocuğunun boşnak lisani üzere irâd eylediği nutkun tercümesi ber-vech-i âti tahrir olunur:

‘Kudretlû Pâdişâh-ı âlem-penâh Abdülaziz Han efendimiz hazretlerinin vekili Efendimiz. Zât-ı fahîmâneleriniz vatanımızı teşrif ile sıhhat ü afiyet üzere aramızda sizi gördüğümüzden ve teşrif-i âliniz âhalî-i beldenin istirahat ve islâh-ı halleri için olduğunu bildiğimizden hep refika ve sınıfdaşlarım tarafından arz-ı teşekkürle intihâb olduğuma teşekkürle beraber tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ü ikbâl-i fahîmâneniz du’âsı vird-i zebânımız olduğunu arz eylerim” (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 20).

Yine aynı küçük Hristiyan kız, mektebin girişinde de benzer bir nutuk irat eder. Söz konusu iki seslenişte de dikkatleri çeken hususiyet, padişaha ve onun vekili olarak bölgede bulunan Ahmet Cevdet Paşa’ya gösterilen ihtimam, nezaket ve bağlılıktır. Nutukların giriş kısmındaki ululama ifadeleri, Padişaha olan bağlılığı ağdalı bir biçimde verir. Her ne kadar bu iki metin, bir devlet adamı olan Ahmet Cevdet Paşa tarafından çevrilmişse de kuvvetle muhtemelen Hristiyan ve Boşnak mektebinin muallimlerinin hazırladığı metnin de aynı ağdalı ve süslü ululamaları barındırdığını düşünebiliriz:

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK

"Fahâmetlû Efendimiz. Kudretlû azametlû Pâdişâhımız Sultan Abdülaziz efendimiz hazretlerine teşekkür etmek üzere mektebimiz şâgirdleri beni intihâb ve tevkîl ettiler. Evvelâ Allahu te'âlâ hazretlerine teşekkür eyleriz ki bizi böyle merhametli ve şefkatli Pâdişâhın ülkesinde yarattı ve Pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerine dahi teşekkür ederiz ki bizi her türlü ni'met ve ihsânına nâil etti ve zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı Devlet-i âliyye'de her türlü âsâyîş ve istirâhatte bulunduğumuzdan dolayı ne vechile teşekkür edeceğimizi bilemeyip refikalarımınla berâber du'â-yı tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ü âfiyet-i pâdişâh î tekrâr be-tekrâr merfû'ı kabul-gâh-i cenâb-ı Râbbü'l-ibâd kılınmıştır ve mektebimizi bi't-teşrîf beyne'l-akrân bizi müftehir buyurduğumuza dahi kezâlik cümle tarafından teşekkür ederim" (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 20).

Hristiyan tebaanın padişaha olan aidiyet referansları, "istirahat ve asayîş" açar ibareleri ile şekillenir. Zira güçlü bir ordu, güçlü yöneticiyi ve huzurlu bir yaşam alanını mevcut kılacaktır. Bunlar, insanın temel biyolojik ihtiyaçlarıyla birlikte anılan yaşamsal olgulardır. Ayrıca metinde padişahın sahip olduğu nitelikler arasında "merhametli ve şefkatli olmak" hâlleri vardır ki bu iki ibare, Tanzimat Fermanı ve devamındaki Islahat Fermanı ile somutluk kazanan hukuksal temelli icraatlara örtük bir gönderme yapar. Adalet kavramının varlığının, Bosna eyaletindeki alımlanma seviyesi de belirginleşir. Alıntıladığımız bu pasajlar, Hristiyanlık dinine mensup ileri gelen bir din adamının gönüllü askerliği teşvik eden bir manzumeyi yazmış olmasına, bağlamsal geçişi sağlayacaktır.

29

**Osmanlılık Siyasetinin Görünümleri: Fra Grga Martić'in Yazdığı
Manzume-i Teşvikiye'nin Tahlili ve Marş Olarak Bestelenmesi**

Ahmet Cevdet Paşa'nın *Tezâkir*'inde din adamı ve Meclis-i kebir-i eyalet azası kimliğiyle vurgulanan Martić'in çok sayıda şiiri mevcuttur. *Bosanski Prijatelj* (*Bosnalı Arkadaş*) isimli süreli yayında, Katolik rahip olan Fran Frano Jukiç ile şiirler neşrettiğini bildiğimiz Martić (Seyhan, Temiztürk

ve Dizdar, 2016: 146) hakkındaki bilgiler, Türkçe kaynaklarda kısıtlıdır.⁷ *Tezâkir*'de şu bilgilere tesadüf ederiz: "Saray Bosna'da bulunan lâtin taifesi fratoru yâni reis-i rûhânîsi olan ve meclis-i kebir-i eyalet âzâsından bulunan Fra Gurgo Maretiç" (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 77). *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi* adlı kitapta ise onun hakkında şu bilgiler mevcuttur: "Fra Grga Martic (Rastovaca, Posusje, 1822 – Kresevo, 1905) Hırvat ve Bosnalı Fransisken, halk şiirlerinin koleksiyoncusu, şair, coşkulu bir yazar, kültür ve siyaset adamıdır" (Seyhan, Temiztürk ve Dizdar, 2016: 156). Martic'in sahip olduğu bu nitelikler arasında geçen "halk şiiri koleksiyoncusu" hususiyeti, onun Boşnak ve Hırvat halk şiirlerinden hareketle millî bir duyusu hem politika hem de edebî anlamda yakalama gayretinde olduğunu çıkarımlamamıza katkı sunar. Ayrıca onun yazdığı gönüllü askerliğe teşvik manzumesinin de hem coşkun bir duyusu hem de politik bir tavrı var ettiğini iddia edebiliriz. *Bosanski Vjestnik (Bosna Habercisi)* isimli haftalık gazetede pastör ve müdür olan Martic (Seyhan, Temiztürk ve Dizdar, 2016: 156), çok yönlü bir kişilikte olmasıyla birlikte politik ve siyasi tavırlar da sergiler. Zira onun müdür olduğu mezkûr haftalık *Bosna Habercisi* gazetesinde Sırp eğitim topluluğu finansmanıya, Sırp ders kitaplarında kullanılmak üzere Bosna'nın kahramanlık ve halk şiirleri derleme çalışmalarına sıklıkla yer verilmekle birlikte Osmanlı yönetimiyle alakalı bazı olumsuz yayınlara da müsaade edilir (Seyhan, Temiztürk ve Dizdar, 2016: 158, 162).

⁷ Biz bu çalışmada Fra Grga Martic ile ilgili bilgilere *Osmanlı Döneminde Bosna Basın Tarihi* adlı eserinden ulaştık.

Martic'in bu şiiri ile ilgili Adnan Kadric'in "The Liminal-Heterogeneous Poetics of the Elder Bosniaks' Literature in the Context of Western Balkan Cultural Polyphony" başlıklı makalesinde şu ifadeler geçer:⁸

"Fra Grga Martić'in Osmanlı askerleri için yazdığı marş metni ilgi çekicidir. Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir'inde Saray Bosna'da bulunan Katolik baş rahip Grga Martić'in reformize edilen Osmanlı ordusu için şiir formatında Osmanlı Türkçesi'nde manzume-i teşvikiye adıyla marş kaleme aldığını yazmaktadır. Bununla birlikte şair her beytin yanına Boşnakça tercümesini de vermiştir.⁹ Ahmet Cevdet Paşa, bu şiiri, Boşnaklara uygun biçimde besteleyenin Yüz Başı Fuat Ağa olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca Fuad Ağa'nın çok yetenekli olduğundan ve Boşnak kahvehanelerinde saz eşliğinde Hekimoğlu Ali Paşa'nın Almanlara karşı zaferi ile alakalı halk kahramanlık şiirini icra ettiğine vurgu yapmaktadır. Bando, ordu sıralandığında askerlere eşlik ediyordur" (Kadric, 2020: 93).

1827'de Osmanlı Devleti'ne sığınan ve Ortodoks mezhebine mensup Habsburg hizmetine girmiş bir subay ailesinin oğlu olan Michael Lattas, Müslüman olduktan sonra Ömer Lütfi adını alır (Saydam, 2007: 74). Karadağ isyanını bastırmak için bölgeye gönderilen Ömer Lütfi Paşa, Müslüman olmadan önceki kimlik göstergeleri münasebeti ve Osmanlı Devleti'ni temsiliyeti bağlamında Jukiç ve Martić'in övgülerine mazhar olur. Jukiç ve Fra Grga Martić ilk tanıştıklarında, Ömer Paşa'nın seferlerini ve Bosnalı

⁸ Boşnakça yazılan bu makalenin Türkçeye çevrilmiş bir örneğine tesadüf edemedik. Bu sebeple makaledeki ilgili pasajın Türkçeye çevirisi, çalışmamızda kullanılmak üzere Doç. Dr. Ömer Aksoy tarafından yapılmıştır.

⁹ Tam bu noktada; Ahmet Cevdet Paşa'nın *Tezâkir*'inin üçüncü cildine atıfla; manzume-i teşvikiyenin ilk bendi Boşnakça verilir ki bu çevirinin Ahmet Cevdet Paşa'nın Türkçe verdiği metinden yapıldığını unutmamak gerekir.:

"Sunce se pojavi, zrake bljesnule

Bosni se Sultan nasmiješi

Uzvišeni ferman odaslaše

Mlade momke za vojsku traži

Hajde, hajde, pod bajrak vi dođite!" (Kadric, 2020).

feodalleri nasıl yendiğini, destansı olarak anlattıkları ‘Slavodobitnicu svietlom gospodaru Omer pasa Latisu’ (Aydınlık Hükümdarı Ömer Paşa Lataş’a Şan Kazandırması) şiirini birlikte yazmışlardır (Seyhan, Temiztürk ve Dizdar, 2016: 148). Metinde, Ömer Lütfi Paşa’nın Hristiyanlığa mensup olduğu zamandaki ilk isminin de yer alması, etnik aidiyete duyulan hislerin varlığını da sezdirir. Bosna Hersek’in süreli yayınının başlangıcını temsil eden *Bosanski Prijatelj*’in (*Bosnalı Arkadaş*), önde gelen yazarları arasında yer alan Fra Grga Martić, ulusal mirasın bir araya getirilmesinde de pay sahibi olur (Seyhan, Temiztürk ve Dizdar, 2016: 148).

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*’inde Boşnakları olumlu ifadelerle anar. Onların askerlik mesleği ile olan münasebetinin, vatanlarından uzağa gitme kaygısı bağlamında şekillendiğini ifade eder. Bu sebeple orada yerli bir asâkîr-i nizamiyenin tertibinin lüzumlu görüldüğünü vurgular. Bu konuyla ilgili olarak Fuat Paşa’ya birtakım bildirimler yapar. Boşnakların yeşil rengi sevmesi bakımından bazı dinî söylenceleri vaaz ettirir. Eldeki mevcut bir tabura yeşil renkli şeritlerin bulunduğu elbiseler giydirir. Bu tavır, Müslüman Boşnaklara dönük, askerliğe teveccüh göstermelerine katkı sağlayacak bir husustur. Eyalet meclisinde alınan kararla Bosna ve Yenipazar’ın Karadağ hududunda koloni militer usulü bir yerli muhafız birliğinin teşkili için hamleler yapılır. Bosnalı gönüllü askerlerin harice çıkarılmayacağı garantisi verilir. Nihayetinde memleketin selameti için gönüllü olarak askerlik mesleğine geçen Bosnalı gençler, Müslüman ahali tarafından da desteklenir. Müslüman din adamları verdikleri vaazlarla gençleri teşvik eder (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 30-42). Oluşturulan alayın boyu, yarım saatlik bir yürüme mesafesini teşkil edecek büyüklüktedir. Bu uzun alay ile şehre girilir (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 71). İşte Martić’in manzumesi de bu esnada bando tarafından marş olarak icra edilir. Bu

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK

meseyle ilgili arşivde Hicri 25.04.1281 tarihli bir belge mevcuttur.¹⁰ Belge Devlet Arşivleri'nin resmî sitesinde şu ibare ile geçmektedir:

"Saraybosna Latin milleti başrahiplerinden Fragurgo Martic'in Bosna asakir-i nizamiyesi hakkında Boşnakça bir manzume kaleme aldığı, Muzika-i Hümayun Yüzbaşısı Fuad Ağa'nın da Boşnak havalarını havi notayı bestelediği ve ilgili evrakın takdim edildiği" (BOA, TŞR.BNM, 29/130).

Arşiv belgesinde şunlar yazmaktadır:

"Numara 41 – Makam-ı sadaret-i uzmaya

Saray Bosna'da bulunan Latin milleti fratoru olan ve meclis-i kebir-i eyalet azasından bulunan Fra Grga Martic Bosna asakîr-i nizamiyesi hakkında Boşnak lisanı üzere bir güzel manzume-i teşvikiyye inşad etmekle Muzika-yı Hümayun yüzbaşısı Fuad Ağa bendelerine verilmişti. O dahi bir gün zarfında Boşnak havalarına tevfikten marş yolunda beste-i nota-i teşvik eylediği makamı derhal Muzika-yı Hümayun neferâtına meşk ve talim etmekle diğer ariza-i kemteranemde arz ve beyan olunduğu üzere alay sancağının resm-i teslimi alayında muzika-yı hümayun bu makam ile notazen tarab ve inşirah¹¹ 'olduğuna ve Latin milleti baş rahiplerinden birinin bu vechle asakir-i İslâmiyeyi teşvik için şiir söylemesi garaib-i ahvâlden ma'dud bulunduğuna mebni' manzume-i merkume misra be-misra-ı bî-ibaretiha tercüme olunup notası dahi çıkartılarak aynî ve tercümesi ile beraber manzur hükmün neşver-i hidiv-i azamileri olmak üzere leffen takdim olunarak ağa-yı muma-ileyh bendeleri mukaddem dahi Boşnak makamlarından bazıları için bu vechle nota yapıp ferman-ı alinin kıraati günü muzika-yı hümayun bu makamlarıyla cümlelerin şevk-efza-yı derunî olmuş ise de binâen-alâ-zâlik ağay-ı mumaileyhin ifa-yı vazife-i me'murininde meşhud olan liyakat ve ikdamının

¹⁰ Bu belge Hikmet Toker'in "Sultan Abdülaziz Döneminde Osmanlı Sarayı'nda Musiki" adlı doktora tezinde de anılır (2012: 248).

¹¹ Arşiv belgesini kaleme alan devlet görevlisi, sonradan eklediği ifadeyi derkenarda "o" (beş) işreti ile belirtmiştir. Biz de derkenardaki ifadeyi '...' işreti içinde verdik.

ma'ruz-ı teşekkürde arz ve ifadesine ictisar kılınarak herhalukarda emr ü ferman" (BOA, TŞR.BNM, 29/130).

Makalemizin ek bölümünde orijinali verilen belgede geçen "Latin milleti başrahiplerinden birinin bu vechle asakir-i İslâmiyeyi teşvik için şiir söylemesi" ibaresi, Osmanlılık fikrini somut kılan en önemli detaydır.

Mevzunun merkeze bildirimden sonra gelen fermanın okunması, Ahmet Cevdet Paşa tarafından *Tezkâir'* de ifade edilirken Bosna için yeni bir tarihin açıldığına dikkat çekilir. Türkçe ve Boşnakça dualar ve temennilerin varlığı (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 71), Osmanlılık fikrinin ana dili sahasındaki görünümünü verir. Resmî dilin Türkçe olmasına rağmen gayr-ı Türk tebaanın Padişaha ve devlete olan bağlılığının pekişmesi adına böyle bir uygulamada bir beis görülmez. Orada hazır bulunanlar, bu dua ve temennilerden sonra hep bir ağızdan "Padişahım çok yaşa!" diye bağırır. Âdeta vecde gelen halkın kışlanın kapısından içeriye hücum etmesi hadisesi de Ahmet Cevdet Paşa'nın mübalağalı üslubuyla verilir: "Asker ve ahali beyninde bir rabita-i üns ü uhuvvet peyda oluverdi" (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 72-73). Bu noktada Osmanlılık fikrine dair aidiyetin romantik bir görünümünden ziyade "kalabalıkların ruhunu" (Le Bon, 2016: 15) yakalamış olmak söz konusudur. Zeki bir devlet adamı olan Ahmet Cevdet Paşa hem Boşnakların ananelerini hem İslam dininin romantik ve kolektif ruhu körükleyen hususlarını hem de genç erkeklerin kendini kanıtlama arzularının fışkıрма noktasına taşınmasını uygulamanın fikirsel boyutunda harmanlar ve sonuca dönük bir biçimde icraya döker. Onun bu hamleleri, Boşnak gençleri arasında bir an önce askere kaydolmak arzusunu, bastırılmaz bir kolektif harekete dönüştürür:

"İyd-ı fıtrdan beri Boşnakların heveskâr oldukları yeşil şeritli talî'a elbiselerini Saray Bosna gönüllüleri giyip sokakta ve mahâllât aralarında gezerken kızlar tarafından daha ziyade rağbet gördüklerine mebni Saray delikanlılarının askerliğe meyilleri arttı ve ta'lime o kadar haris oldular ki talî'a

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK

taburunun neferâtından biri pazara yahud diğer bir mahalle gidecek olsa iki tarafına birer Boşnak nefer katılarak gidip gelinceye dek refakat eyler ve ayak ta'limi ederlerdi" (Ahmet Cevdet Paşa, 1986: 73).

Buna eklenen teftişlerin varlığı ekseninde, "zaptiyelerin Hristiyan köylülere yaptıkları haksızca muamelelerin bizzat Ahmet Cevdet Paşa'nın" (İzgöer, 2016: 33) emri ile bertaraf edilmesi hususu, Osmanlıcılık fikrine olan aidiyeti daha da görünür kılar. Böylece devletin, "özü itibariyle yurttaşlarının kolektif gücünü barındıran" (Russell, 2015: 55) tarafı belirginleşmiş olacaktır. Ayrıca Farabi'nin ifadesiyle "büyük toplum" (2017: 97) ideali somutluk kazanacaktır. En nihayetinde bu romantik etkileşime bir katkı olarak Fra Grga Martić, mezkûr manzumeyi kaleme alır. Bu manzume, Fuat Paşa'nın Sultan Abdülaziz'den aldığı onayla hazırlattığı yeni sancağın gönüllüler taburuna verilmesi töreninde bir marş olarak ahaliye takdim edilir. Bosna'da tertip edilen ilk gönüllü taburunun varlığı ve ilk sancak takdiminin mevzubahis olması sebebiyle, son derece gösterişli bir tören planlanır. Törende marş olarak icra edilen manzumenin Boşnakçadan Türkçeye tercümesi şöyle yapılmıştır:

*"Güneş çıkıp ziyaları parladı
Bosna'ya Hünkâr tebessüm eyledi
Fermân-ı âlî-şânını gönderdi
Nev-civanları askere istedi.*

Haydi haydi gelin sancak altına

*Sancağ-ı hümmâyün kanadın açtı
Boşnakları uykudan uyandırdı
İhsân ve irâde-i seniyyeye
Hemen herkes koşup imtisâl etti*

Haydi haydi gelin yüz ağırtmağa

Milletin hülâsa-i iftihârî
Ya'nî ki eski şâhin yavruları
Uçup geldiler Hünkâr hizmetine
Tecdîd ettiler sadâkatlerini
Haydi haydi dîn ü vatan uğruna

Yazılıp oldu hâzır u âmâde
Yeni asker ceng ü harbe gitmeğe
Sultan Abdülaziz Han uğruna
Vatanı düşmandan muhafaza etmeğe
Haydi haydi ateşe ve cenge

Haydindin haydindin gazi yiğitler
Suvâriiler ile piyadeler
Yüreğinde şeca'at kanı olan
Hiçbir yana eylemez atf-ı nazar
Haydi haydi bakmayınız geriye

Pâdişahın nazarı yoldaşınız
Hüsn-i tâ'lîde karındaşınız
Nev-civanlar yiğitler pehlivanlar
Pâdişâh'a sadakat pâdâşınız

Haydi haydi durun arslanlar gibi" (Ahmet Cevdet Paşa, 1986:
78)

Şiir, aruz vezninin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbına göre Türkçeye çevrilmiştir. Bununla birlikte "şiiirde vezin ihmâl edilmiştir" (Arık, 2005: 227). Kafiyeinin de tutmadığı mısralar mevcuttur. Dörtlüklerle tercih edilen kıtalarda benzer sesleniş kelimelerinin varlığıyla kurulan nakaratlar mevcuttur. Şiiirdeki nakaratların varlığı, marş özelliğinin bir göstergesidir.

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK

Coşkuyu ve teşviki artırıcı mahiyette değerlendirilecek birçok ifade şiirde kendini gösterir.

Alman araştırmacı Horst Belke tarafından "kullanımlık metinler" (Tepebaşı, 2004: 4) şeklinde nitelenen bu tarz metinler, edebî olmayan metin diye kabul edilir. Boşnak havalارına uygun bir biçimde bestelenen manzume-i teşvikiyeyi, Martić'in halk şiiri koleksiyoncusu oluşu bağlamında algılamak gerekir. Bu bağlamda manzumenin orijinalinde Boşnak halk şiirlerinin kahramanlık duyularının varlığını tahmin etmek pek de zor olmaz. Bu noktada halk ezgilerinin kahramanlık duyularını ekseninde ulusal marşların tesir alanına kayan bir etkileme, yankı uyandırma hâlleri söz konusu olacaktır.

Martić'in şiirinin marş olarak bestelenmesinden yola çıkarak metinde "halk, değerler, yönetim ve coğrafya" (Tepebaşı, 2004: 7) olguları arasında yakın bir ilişkinin kurulduğu rahatlıkla gözlemlenir. Şiirdeki coğrafya algısı, yerel odakla sınırlıdır. Boşnak gençlerinden teşekkül edilen alayın o bölgede görev yapacak olması, şiirdeki vatan kelimesini makro düzeyden ziyade mikro bağlama sabitler. Burada Ahmet Cevdet Paşa'nın şiir çevirisindeki vatan kavramının Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* tiyatrosundan önce de kavramsal olarak varlık bulduğuna dikkat çekmek gerekir. Vatan kavramı, bu metin ekseninde milliyetçilik duyusuna hizmet etmekten ziyade yaşanan coğrafyayı korumak ve orada hür yaşamak ekseninde konumlanır. Bu bağlama Padişah'a duyulan sadakati de eklemek lazımdır. Söz konusu bağlılık ve sadakat, mübalağalı biçimde güneşin parlaklığı eşliğinde şiirselleşir. Teşkil edilen gönüllü alayı ile Bosna'da yeni¹² bir dönemin başladığı, bu dönemin daha aydınlık yarınları Padişah'ın iradesi ile vaat ettiği algısı görünüm kazanır. Öyle ki bundan önce Müslüman

¹² Söz konusu yeni dönemi, Tanzimat ve Islahat Fermanları bağlamında askerî, hukuksal ve idari boyutta görünüm kazanan reformlar bağlamında algılamak gerekir.

Boşnaklar, bir uyku hâlinde dirler ve düşmana karşı uyanacaktırlar. Burada Müslüman Boşnaklar ifadesinin, Osmanlılık fikrine karşı bir duruş olduğu algısı belirebilir; fakat arşiv metninde de geçen Hristiyan bir din adamının İslam dinine mensup neferlerden mürekkep bir orduya böyle bir övgü ve teşvik şiiri yazması garip karşılanır. Yine şiirde geçen “din ü vatan uğruna” ifadesinde İslam dinine vurgu yapılır. Buna ek olarak Ahmet Cevdet Paşa’nın gönüllü alayının teşkili sürecinde dikkat çektiği Müslüman din adamlarının vaazları ayrıntısı da bu bağlama oturacaktır. Buna ek olarak şiirde Martic tarafından sıklıkla vurgu yapılan Padişaha bağlılık ve sadakat olguları, Osmanlılık siyasetine ve fikrine tam bağlılığı imlemektedir. Bu durum şiirde geçen “Hünkâr tebessüm eyledi; hünkâr hizmeti; Sultan Abdülaziz Han uğruna; Padişah’ın yoldaş olan nazarı; yoldaşlaşan Padişah’a dönük sadakat” ifadeleriyle Padişah odağında belirginleşen Osmanlı aidiyetini pekiştirir.

Şiirin ilk bendindeki özne / eyleyen konumunda Padişah’ın olması, iradelerin Padişah’a sadakat uğruna feda edilmesi durumunu gösterir. Genç delikanlıları askerliğe çağıran Padişah’ın Bosna mekânındaki algılanışı, son derece olumlu, aydınlatıcı ve yaşam kaynağı doğrultusundadır. Öyle ki Padişah’ın Bosna topraklarından bir şeyler istemesi, güneşin Bosna’da yeniden doğması biçiminde terennüm edilir. İkinci bentte belirginleşen olgu, “sancak”tır. Tertip edilen gönüllü alayı için bir “sancak” hazırlanır. Sancağın kavram alanı, kutsallığı barındırır ve sancak ulus devletler çağı bağlamında bayrak unsurunu da anırtır. Bu kutsallığa Padişah’ın lütuf buyurması da eklenir. Padişahın ihsanı ve iradesi, temizlik, saflık, yücelik, kıymetli anlamlarına gelen “seniyye” kelimesi ile imlenir. Üçüncü bentte Boşnakların eskiden beri yansıttıkları savaşçı ve özgürlük kimliği “şahin” sembolü ile verilir. Padişah’ın ihsanı, Boşnakları uykudan uyandırır ve onların sadakatlerini yeniler, günceller. Padişah uğruna savaşma ifadesi, vatan uğruna savaşmayla birleşerek daha

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK

da kutsallaşır. Şiirde geçen "Sultan Abdülaziz Han uğruna" ifadesi bağlamında Eagleton'ın *Şiir Nasıl Okunur?* adlı eserinde karşımıza çıkan şu ifadeleri anmakta fayda var:

"Britanya'nın ulusal marşı olan 'Tanrı Kraliçeyi Korusun' bir tür duadır; bir şey rica eden her dua gibi o da sözcükleri söylememizin doğrudan sonucu olarak Tanrı'nın istediğimiz şeyi (yani, hükümdarı kurtarmayı) gerçekleştirecek denli bağışlayıcı olduğu umudunu ifade eder. Ancak konuşma eylemi gerçekte pragmatik değildir: Kişinin devlet başkanına olan hürmetini ifade etmek için beslediği umudu seslendirir. Ulusal marşlarını söyleyen çoğu Britanyalı bu dizeleri huşuyla okuduklarında Kraliçe'nin her zamanki kadar kurtarılmamış bir halde kaldığını [düşünürler]" (2011: 62).

Gayrimüslim kimlik, Martic'in şiirinde de buna benzer bir bağlam ile kendini gösterir. Bunu Padişah'a yapılan sık göndermelerden anlamak mümkündür.

39

Şiire hâkim olan "teşvik etme" niyeti, hemen hemen Padişah'a sadakat ile aynı seviyede değer bulur. Sancağa katılanların geriye bakmaması, savaşta zafere ulaşabilmek için elzendir. Akli cephe gerisinde kalan askerin, savaş meydanında düşmana galip gelmesi pek de mümkün olmayacaktır. Buna ek olarak aslan ve şahin hayvanlarının içerimlediği nitelikler, genç askerlere atfedilir. Böylece onların cesaretleri pekiştirilir. Gönüllü askerleri cesaretlendirmek için "Haydi!" ifadesi sıklıkla tercih edilir. Nakaratlaşan bu ifadeler, çağrı ve teşvik eylemlerini somutlaştırır. Yine "Haydi!" ifadesiyle birlikte şiirde terennüm edilen şu ifadeler, askerlerin cesaretlerini artırır: "gelin sancak altına; yüz ağartmaya; din ü vatan uğruna; ateşe ve cenge; bakmayınız geriye; durun aslanlar gibi". Söz konusu ifadelerle; aidiyet, gurur, kimlik kurucu değerler askerlerin zihinlerine, ruhlarına ve benliklerine nakşedilir.

Sonuç

Marş olarak bestelenen Martić'in şiirinin Boşnakça orijinal metnine ve marşın notalarına ulaşamadığımız hâlde, söz konusu metnin Ahmet Cevdet Paşa'nın *Tezâkir*'inin üçüncü cildinde yer alması, Osmanlı Devleti ve Balkan coğrafyası odağı açısından son derece önemli bir hususiyettir. Ahmet Cevdet Paşa'nın bölgeye her anlamda hâkim oluşu, onun Boşnaklara bakışını yapıcı kılar. Zira O, Boşnak halk müziğinin en sevilen kahramanlık türkülerinden hareketle bir beste icrasına irade gösterir. Aidiyetin Padişah'a bağlılıkla hukuksal ve siyasal boyuta aktarımına, Martić'in sahip olduğu manevi, kültürel ve siyasi kimlik de eklenir. Böylece Martić'in söz konusu metni, Osmanlılık siyaseti bağlamına taşınır. Arşiv belgesinde "manzume-i teşvikiye" şeklinde tanımlanan metin, dönemin tarihsel şartları bağlamında siyasi ve politik bir tavır görünümüyle karşımıza çıkar.

40

Martić'in manzumesinde Sultan'a duyulan aidiyet ve vatan kavramının varlığı, Osmanlılık aidiyeti odağına oturur. Nihayetinde söz konusu şiirin varlığı ve bestelenerek marş hâline getirilmesi, Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek'teki iktidarını geçici bir süre de olsa pekiştirmeye katkı sunmuştur.

Kaynakça

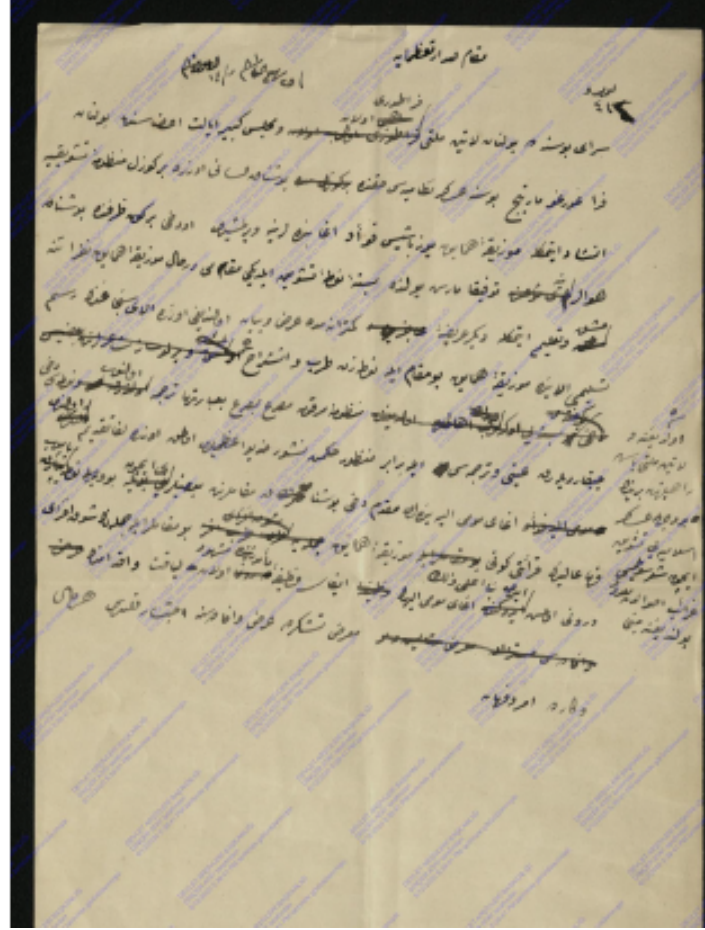
- Ahmet Cevdet Paşa (1986), *Tezâkir – 21-39*, C. 3, 2. Bs. Cavid Baysun (Yay.), Ankara: TTK Yayınları.
- AKÇURA, Yusuf (2015), *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ARIK, Şahmurat (2005), "Ahmet Cevdet Paşa'nın Kullandığı Mahlâslar ve Yayınlanmamış Bazı Şiirler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 219-234.
- AYDIN, Mithat (2004), "XIX. yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(15), 73-82.

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK

- BEYDİLLİ, Kemal (2013), "Yeniçeri", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 450-462.
- BOA, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Taşra Evrakı, TŞRBNM Bosna Müfettişliği Evrakı, Dosya: 29, Gömlek: 130, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Arama/OzelArama.aspx>, (Erişim Tarihi: 12.06.2020).
- EAGLETON, Terry (2011), *Şiir Nasıl Okunur*, Kaya Genç (Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Farabî (2017), *İdeal Devlet*, Ahmet Arslan (Çev.). 2. Bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GEÇER, Genç Osman (2012), "Bosna-Hersek'te Hilâl-i Ahmer'e Maddî Yardımlar: Misbah Mecmuası Örneği (1912-1914)", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4(31), 99-110.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, AYDIN, Mehmet Âkif (1993), "Cevdet Paşa", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 443-450.
- İNALCIK, Halil (2005), *Şair ve Patron – Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İNALCIK, Halil (2017), *Osmanlı ve Avrupa – Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, 3. Bs. İstanbul: Kronik Kitap.
- İZGÖER, Ahmet Zeki (2016), *Müslüman, Osmanlı ve Modern Ahmet Cevdet Paşa*, 2. Bs. İstanbul: İz Yayıncılık.
- KADRİC, Adnan (2020), "Liminalno-Heterogena Poetika Starije Bošnjačke Književnosti U Kontekstu Zapadnobalkanske Kulturološke Polifonije", https://www.academia.edu/30292604/Liminalno-heterogena_poetika_starije_bo%C5%A1nja%C4%8Dke_knji%C5%BEevnosti_u_kontekstu_zapadnobalkanske_kulturolo%C5%A1ke_polifonije [The liminal-heterogeneous poetics of the elder Bosniaks literature in the context of Western Balkan cultural polyphony](https://www.academia.edu/30292604/Liminalno-heterogeneous_poetics_of_the_elder_Bosniaks_literature_in_the_context_of_Western_Balkan_cultural_polyphony) (Erişim Tarihi: 29.05.2020).

- KOCABAŞ, Süleyman (2001), *Sultan Abdülaziz ve I. Meşrutiyet*, İstanbul: Vatan Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan (2011), “Yeni Türk Edebiyatına Giriş”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ramazan Korkmaz (Ed.), 6. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları, 13-43.
- KÜÇÜK, Cevdet (1988), “Abdülaziz”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 179-185.
- LE BON, Gustave (2016), *Kitleler Psikolojisi*, Hasan İlhan (Çev.), Ankara: Yason Yayınları.
- ÖZ, Mehmet (2007), “Reaya”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 490-493.
- RUSSELL, Bertnard (2015), *Toplumsal Yeniden İnşanın İlkeleri*, Taylan Doğan, Şebnem Duran (Çev.), İstanbul: BGST Yayınları.
- SAYDAM, Abdullah (2007), “Ömer Lütfi Paşa”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 74-76.
- SEYHAN, Salih, TEMİZTÜRK, Hakan, DİZDAR, Senada (2016), *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Takvim-i Vekâyi* (1279), S. 667, s. 1, F. CA. 4. Fî 4 Cemâziyelevvel.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (2009), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5. Bs. İstanbul: YKY.
- TEPEBAŞILI, Fatih (2004), *Ulusla Marşlar ve Kimlikler – Edebiyat Bilimi Açısında Notlar*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- TİMUR, Taner (2010), *Osmanlı Kimliği*, 5. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- TOKER, Hikmet (2012), *Sultan Abdülaziz Döneminde Osmanlı Sarayı'nda Musiki*, Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.
- ÜNAL, Uğur (2016), *Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)*, Ankara: TTK Yayınları.

SARAY BOSNA'DAKİ "GÖNÜLLÜ ASKERLİK" ÇAĞRISINA
ROMANTİK BİR DESTEK

Ek-1: BOA, TŞR.BNM, 29/130.